

היבטים לשוניים בפרשת נצבים וילך עג

דקדוקי מילים וטעמים וחלקם בעלי שינוי משמעות והדרכה לקורא בפרשת נצבים-וילך ובהפטרה ובראשון של האזינו

כט יב יְהִי־לָךְ: געיה ביר"ד הראשונה, בדומה לו בהמשך פס' יח. לְאֱלֹהִים: האל"ף כלל אינה נשמעת

כט יד וְאֵת אֲשֶׁר אֵינָנוּ פָּה: יש להאיץ מעט את קריאת התיבה פָּה להסמיכה לקודמתה¹

כט טו אֵת אֲשֶׁר-יִשְׁבְּנוּ: טעם מרכא על תיבת אֵת בלבד

כט יט יַעֲשֶׂן: העי"ן בשווא נח. וְרִבְצָה בּוֹ: טעם נסוג אחור לרי"ש, הבי"ת אחריה בשווא נע; דגש חזק בבי"ת השנייה מדין אתי מרחיק

כט כב כְּמִהֲפִכָת: הה"א בשווא נח

ל ה וְהִבִּיאָךְ: העמדה קלה בוא"ו תאפשר לבטא נכונה את הה"א שלאחריה

ל יא וְלֹא רָחֲקָה: המילה וְלֹא בטעם מרכא ואינה מוקפת

ל יג יַעֲבֹר-לָנוּ: הבי"ת בקמץ קטן

ל טז וּבִרְכָךְ: געיה בבי"ת והכ"ף הראשונה בשווא נח

ל כ וּלְדַבְּקָה-בּוֹ: הדל"ת בקמץ קטן והבי"ת השנייה רפויה. לְאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם: שני תבירים

רצופים. וְלִיעֲקֹב: געיה תחת השורק אך השווא בלמ"ד נותר נח

לא יט וְלִמְדָה ... שִׁמָּה: יש להקפיד על המפיקים. תְּהִיָּה-לִי: געיה בתי"ו

לא כא נִשְׁבַּעְתִּי: הבי"ת בפתח אע"פ שהיא בסילוק (סוף פסוק)

לא כה נִשְׁאָי: מרכא בנו"ן כטעם משנה

לא ל אֶת-דְּבָרֵי הַשִּׁירָה: מרכא טיפחא, לא טיפחא מונח

הפטרת נצבים ישעיהו סא י – סג י:

סא י כָּחַתָּךְ: העמדה קלה בכ"ף להדגשת הסגול המורה על מיודע. תַּעֲדָה: העי"ן בשווא נח

סב ב וְקָרָא לָךְ: טעם נסוג אחור לקו"ף

סב ו אֶל-דָּמִי: הטעם במ"ם לא בדל"ת, כן השבר בפסוק הבא

סב ח יִגַּעְתָּ: העי"ן בפתח

סב ט מְאַסְפִּיו: אין געיא באל"ף והסמ"ך בשווא נח. וְהִלָּלוּ: למ"ד ראשונה בשווא נע

סב י הַמְסֹלָה: געיה בה"א והמ"ם בשווא נע²

סב יב נַעֲזָבָה: העמדה קלה בנו"ן למנוע הבלעת הגרונית החטופה אבל הטעם בזי"ן מלעיל

¹ על מנת למנוע שיבוש ההפסק בין המילים כתוצאה מצירוף הטעמים תביר-טיפחא, שלא יישמע כאילו כתוב וְאֵת אֲשֶׁר אֵינָנוּ - פָּה עֲמָנוּ הַיּוֹם

² בבן אשר היא מנוקדת בחטף-פתח ואין זה אלא על מנת להורות על קריאה בשווא נע

סג א **מִבְצָרָה**: הבל"ת בקמץ קטן

סג ב **בָּגַת**: הבל"ת בשווא ולא בפתח

סג ג **וְאֲדָרְכֶם**: במונח לא בפשטא

סג ה **וְתוֹשָׁע-לִי**: מהפך כהטעמה משנית בתי"ו, עם זאת יש געיא בשי"ן למנוע את הבלעת הגרונית. **סִמְכַתְּנִי**: הכ"ף מוטעמת וקמוצה (קמץ רחב), התי"ו אחריה בשווא נח

ראשון של האזינו (יש נוהגים לקרוא עד פס' יח):

לב א **וְאֲדַבְרָה**: העמדה קלה בוא"ו למנוע הבלעת האל"ף החטופה

לב ג **הָבֹו גְדֹל**: המילה **הָבֹו** מלרע, הטעם לא נסוג

לב ד **פָּעֵלֹו**: הפ"א בקמץ גדול, העי"ן בחטף קמץ. **כִּי כָל-דִּרְכָיו**: תיבת כִּי מוטעמת בטעם מרכא, ואין לצרף לה את תיבת 'כל' כאילו כתוב **כִּי-כָל**

לב ו **הִלֵּה'**: הה"א מילה נפרדת מחוברת ל-ל"ה" ומנוקדת בפתח ה, הלמ"ד אחריה בשווא נח ל.

האל"ף (של הויה המבוטא כאדנות) בחטף פתח **אֶ**: **הִלְאֲדִנִי**. **וַיִּכְנַנְךָ**: הכ' הסופית אינה דגושה

לב ז **וַיִּגְדֹּךָ**: הדל"ת בשווא נח עקב ההטעמה. **וַיֹּאמְרוּ לָךְ**: טעם נסוג אחור ליו"ד

לב י **יִסְבְּנָהוּ**: ב"ת ראשונה בשווא נע והנו"ן בשווא נח. **יִצְרָנָהוּ**: היו"ד בחירק חסר, אחריה צד"י מודגשת ובשווא נע והנו"ן בשווא נח

לב יא **כְּנִשָּׁר**: הכ"ף בשווא לא בפתח. **יִרְחֶף**: החי"ת בצירי לא בסגול

לב יג **עַל-בְּמוֹתֵי אֶרֶץ**: טעם נסוג אחור לבי"ת המנוקדת בקמץ רחב. **וַיֹּאכֵל**: הוא"ו בפתח ובמלרע. **שָׂדֵי**: שי"ן שמאלית. **וַיִּנְקָהוּ**: הי' בצירי ודגושה ולא בשווא

לב טו **כְּשִׁית**: שי"ן שמאלית. **אֶלֹוֶה**: עיין פסוק יז

לב יז **אֶלֹוֶה**: הה' "בפתח גנובה". יש המבטאים אותה כאילו יש אל"ף לפני הה"א והיא מנוקדת פתח: **אָה** והה' במפיק. יש המבטאים אותה כאלו יש ו' (הנקראת W אנגלי) לפני הה' ה' מנוקדת פתח: **אֶלֹוֶה** (elawah) והה' במפיק. לכל הדעות הקורא אותה אלו-ה' ה' פתוחה HA משתבש. **שְׁעָרִים**: שי"ן שמאלית

לב יח **יִלְדֶךָ**: הלמ"ד בקמץ רחב הדל"ת בשווא נע. **מְחַלְלֶךָ**: למ"ד ראשונה בשווא נע והכ"ף בסוף רפויה

כט ט **נִצְבִּים** תרגום אונקלוס: קימין. כלומר עומדים. כך מתורגם גם בשאר מקומות.

כט י **מִחֲטָב עֲצֵיךָ** תרגום אונקלוס: מְלָקִיט אָעָךְ. בפרשת שופטים דברים יט ה: לְחֲטָב עֲצֵים מתורגם: לְמַקֵּץ אָעִין. במפרשי התרגום מפרשים שאולי כאן תפקידם היה גם להביא את העצים אל המחנה.

שֹׁאֵב מִיָּמֶיךָ תרגום אונקלוס: מְלִי מִיָּה. בתאג' ובדפוס סביוניטה: **פִּלֵּי בָהִי** כלומר המילה 'מים' בעלת שורש של אחת!

כט יז פרשה וטבעה ד"ר משה רענן מגליון שבת בשבתו נצבים-וילך עג

"... פֶּן יֵשׁ בָּכֶם שָׂרֵשׁ פְּרִיחַ רֹאשׁ וְלַעֲנָה" (כטו:ז).

חובבי יין מכירים ללא ספק את שמו וטעמו של יין וורמוט, אך קרוב לוודאי שאינם מעלים על דעתם את הקשר שלו ללענה המוזכרת בפרשתנו. ייתכן גם שטיפוס יין מיוחד זה היה קיים כבר בתקופת חז"ל ומוזכר בבבלי ובירושלמי.

לענות מפני

הלענה מוזכרת במקרא 8 פעמים מתוכן 5 פעמים בצמוד לשם "ראש" כמו בפסוק "פֶּן יֵשׁ בָּכֶם שָׂרֵשׁ פְּרִיחַ רֹאשׁ וְלַעֲנָה". מתוך הפסוקים עולה שמדובר בצמח מר או רעיל משום שכל אזכוריו הם בהקשרים שליליים, כך לדוגמא במשלי (הז): "ואחריתה מרה כלענה חדה פיות" ובאיכה "השביעני במרורים הרוני לענה" (גטו). ההקבלה בין "מרורים" ו"לענה" בפסוק באיכה הובילה כמה מהחוקרים לזהות את הירק "מרור", אחד ממיני הירקות הכשרים למצות מרור, עם הלענה. הרמב"ן מוצא קשר בין השם לענה ובין מרירותה: "וראש ולענה – עשבים מרים או ממיתים ושם כן בלשון הקדש. או הם כנויים, יקראו האחד "ראש" שהוא ראש המרורים מר מכולם, והשני יקראו "לענה" מענין לַעֲנָה מִפְּנֵי (שמות י ג), כי האוכל אותו נגש ונענה לענות נפשו יאכלנו". ז. עמר מציע קשר פילולוגי בין הלענה ושורש הפועל הערבי "לען" שמשמעותו קילל שהרי הלענה היא מין קללה.

קיימות סברות שונות לזיהוי הלענה ואנו נבחר בזיהויים של הוולגטה, תרגום עקילס וכמה מנוסחאות תרגום השבעים שפירשו "לענה" – absinthium וכוונתם לצמח לענת האבסינט (Artemisia absinthium) שהיא מין לענה שאינו גדל בארץ אך לבני הסוג הגדלים בארץ תכונות דומות. הרד"ק, שהיה בן למשפחה שמוצאה בספרד, כתב בספר השורשים (ערך "לען"): "ידוע, כי הוא כמו רוש במרירות, אבל הם שני מינים. ויש מפרשים שהוא עשב הנקרא בלעז אשינצ'ו". לענת האבסינט נקראת בשם אשינצ'ו (asensio) בספרדית. כמעט כל החוקרים מזהים את ה"לענה" המקראית על פי תרגומים אלו, ולדעתם מדובר באחד מבני הסוג לענה הנקרא בשם זה גם בעברית המודרנית, אולי לענת המדבר.

לענת האבסינט

הסוואה

על פי חלק מהפוסקים הלענה היא ה"מרור" ומכונה בשם "ווירמ"ט". במגן אברהם (תעג ס"ק טו) מובא: "ואגודה כתב גם כן דמרור הוא ווירמ"ט וידוע דלענה הוא ווירמ"ט בלשון אשכנז...". הלענה (Wormwood באנגלית ו - Wermut בגרמנית) במקורות האירופאים היא כנראה אחד ממיני ה-Artemisia, אולי המין absinthium Artemisia. הקשר בין הלענה ויין הוורמוט הוא בכך שליין הנקרא בשם זה הוסיפו בעבר תמצית לענה שהייתה נותן הטעם העיקרי. התפקיד המקורי של הלענה היה להסוות טעמים רעים ביין זול או מקולקל בגלל תלאות הדרך אך בימינו היא רצויה בגלל טעמה המריר. ביין זה אנו פוגשים בגמרא בעבודה זרה (לא): "אמר רבי יהושע בן לוי: שלש ינות הן ואין בהן משום גילוי, ואלו הן:

חד, מר, מתוק ... חד - חמר ופלפלין, מר אפסיתין, מתוק מי בארג". מפרש שם רש"י:
 "אפסיתין - אולישני"א בלע"ז". אולישני"א היא הלענה. גם רבינו חננאל מפרש: "מר
 אפסיתין" פ"י לענה בלשון יון אפסיתון כלומר מר כלענה".
 להעמקה ותגובות: במדור "להרחיב" בפורטל הדף היומי (עבודה זרה, כטא)

ל ג וְשָׁב ה' אֶל־הֵיכָל אֶת־שְׁבוּתָהּ תִּרְגֹּם אוֹנְקִלוֹס: וַיָּתִיב יי אֱלֹהֶיךָ יְת שְׁבִי גְלוּתָהּ. בתאג'
 התימני ודפוס סביוניטה: ויתבי ה' אלהך ית גלותך. **וַיָּתִיב יי אֱלֹהֶיךָ יְת שְׁבִי גְלוּתָהּ**
 במרפא לשון דן אם לנקד שְׁבִי או שְׁבִי אבל מעדיף שלא לגרוס 'שבי' כלל.

היבטים לשוניים תהלים קט

ז בַּהֲשַׁפְטוּ: הטעם בשי"ן, במלעיל ואחריה פ"א בשווא נע
ט וְדַרְשׁוּ: הדל"ת בקמץ חטוף (קטן) והר"ש בשווא נח ! כעדות הקדמונים בניגוד לרד"ק.
י מַחְרְבוֹתֶיהֶם: הח"ת בקמץ קטן
יב מִשֵּׁךְ חֶסֶד: להזהר מהבלעת אות אם ע"י מבטא נכון של הח"ת או בהפסקה בין המילים
יט יַעֲטָה: העי"ן בשווא נח, לא בחטף פתח
כב חָלַל: הלמ"ד בפתח
כו עֲזַרְנִי: העי"ן בקמץ קטן
כז כִּי־יִדְּךָ: טעם נסוג אחור ליו"ד
כט כַּמְעִיל: מ"ם בשווא נח ללא דגש; בַּשְּׁתָּם : הבי"ת בקמץ קטן

הקדמת רד"ק למזמור: זה המזמור חברו דוד בברחו מפני שאול, והיו אנשים בישראל שהיו מדברים רע עליו אל שאול.
 הקדמת הרב מנחם המאירי: יש מפרשים (ראה רד"ק), שזה המזמור חברו דוד בעת שהיה בורח ומתחבא מפני שאול; וחברו על אנשים בני בליעל, שהיו מביאים דבתו רעה אל שאול. ומצד היותם רשעים ובני נבלים גם כן, אמר "יזכר עון אבותיו אל ה'", וכן "וחטאת אמו" (להלן, יד). ומכל מקום, אפשר לפרשו על הגלות הארוך הזה, שכמה בני בליעל משסים בנו את הנחשים ומרביצים עלינו את האריות, לולי יי' שהיה לנו (ע"פ תה' קכד, א) להטות חסדיו אלינו לתתנו מחיה בעבדותנו (ע"פ עז' ט, ח). ואף בדרש (פס"ר יב) פירשוהו על אדום, ו"יזכר עון אבותם" - על עשו והיוצאים ממנו, האוחזים מעשה אבותיהם בידיהם; "וחטאת אמו" - על נשי עשו והיוצאות מהן. וכן פירשוהו (שם) בדרך אחרת: "עון אבותיו" - עון שבידו מאבותיו; ורומז אל עשו שגרם ליגרע חמש שנים מאברהם, כדי שלא יראהו יוצא לתרבות רעה; וכן שגרם שכהו עיניו של יצחק. וכן "חטאת אמו" - חטאת שבידו על אמו, שציערה במעשיו הרעים, וכן שגרם להעלים יום קבורתה מן הבריות, כדי שלא יקלולה על שיצא ממנה רשע כמותו. וכמו שדרשו בפסוק "ותמת דבורה מינקת רבקה" וכו' עד "אלון בכות" (בר' לה, ח), ודרשו בו (ב"ר פא, ה): "אלון" - אֶחָד; מלמד שאַבְל אַחַד היה לו ליעקב עם של דבורה - שמתה אמו, והעלימו מיתתה. ובמקום אחר דרשוהו (שו"ט קט, א-ג) על כל האומות המצרות לישראל. והמקראות - אפשר לפרשם על שני הפירושים, כל אחד לפי רצונו.

בספר על תולדות ר' נתן מברסלב (אינו אצלי) מסופר שכאשר גברו מאוד הרדיפות מצד מתנגדי ברסלב, הם התכנסו ואמרו מזמור זה כאשר כיוונו את הקללות במזמור זה על אויביהם, מזמור זה שימש במקרים נוספים לתפילה על כילוי האויבים³.

אֱלֹהֵי תְהִלָּתִי אֶל־תִּחַקֶּשׁ: רש"י: על כל יסראל נאמך.
רד"ק: כלומר, כי בך אני מתהלל, לא כאותם האנשים שהם מתהללים ברעתם; ואליך אני קורא שלא תחרש לאשר עושים לי אלה הרשעים.

ב כִּי פִי רָשָׁע וּפִי־מִרְמָה עָלַי פִּתְחוּ רַאב"ע: ופי איש מרמה; כמו "אל תחי מרי" (יח' ב, ח). והפה פעול למלת פתחו, כאילו כתוב: כי רשע ואיש מרמה פתחו פיהם עליו.

ג וְדַבְרֵי שְׁנֵאָה סִבְבוּנִי וַיִּלְחַמוּנִי חֲנָם: ראב"ע: ודברי - חסר בי"ת: 'ובדברי'; כמו "כי ששת ימים" (שם' כ, יא). או דרך משל, כי הדברים סבבוהו. וילחמוני - וילחמו עמי חנן; כמו "לא יגורך רע" (תה' ה, ה) - לא יגור עמך רע.
רד"ק: ובדברי שנאה שמדברים עלי לפני שאול, באותם הדברים סבבוני ונלחמו עמי, כי מפני דבריהם נלחם עמי שאול וסובב עלי ללכדני. וילחמוני - כמו 'וילחמו עמי'. חנן - כי אני לא הרעותי להם.

ד יִשְׁטְנוּנִי לְשׁוֹן שְׁנָאָה.

וְאֲנִי תַפְלָה: רש"י: ואני מתפלל אליך תמיד.

ראב"ע: איש תפלה; והטעם, שהייתי מתפלל לשם בעדם; כדרך "ואני בחלותם לבושי שק" (תה' לה, יג).

רד"ק: ואני איש תפלה; כמו "כי חמודות אתה" (דנ' ט, כג) - איש חמודות; כלומר: הם אנשי המלחמה עלי, ואני הייתי איש תפלה עליהם; כמו שאמר "ואני בחלותם לבושי שק" (תה' לה, יג). ואדני אבי ז"ל פירש: ואני אין בידי כי אם תפלה לאל, שיצילני מידם.
רבנו יונה בספרו שערי תשובה מפרש כמה פעמים מקראות בתוספת המילה איש, ומביא מקרא זה לראיה.

ספר שערי תשובה לרבינו יונה שער ג קמז אמר שלמה עליו השלום (משלי ג, לה): "כבוד חכמים ינחלו וכסילים מרים קלון", ענין "קלון" - איש קלון, וכן "ואני תפלה" - איש תפלה, (ירמיה ט, ה): "שבתך בתוך מרמה" - בתוך אנשי מרמה.

שער ג קעז ב החלק החמישי - המתלוצץ בדבר שפתים על המעשים והדברים, לא שיבוז להם בלבד אך מדרך השמחים ללא דבר וחוק השחוק, ופעמים שגורם לזה משהיה היין והשכרות, שנאמר (משלי כ, א): "לץ היין הומה שכר כל שוגה בו לא יחכם", פירוש: "לץ" - איש היין, "הומה" - איש שכר, "כל שוגה בו לא יחכם", כמו "ואני תפלה" - איש תפלה.
שער ג ריא "שקר מזין" כמו איש שקר, וכן (ירמיה ט, ה): "שבתך בתוך מרמה" - בתוך אנשי מרמה. וכן "ואני תפלה" - איש תפלה.

ו הַפֶּקֶד עָלַי רָשָׁע וְשָׁטָן יַעֲמֵד עַל־יְמִינִי: כאן מתחיל המשורר את ה"מי שברך" על אויביו. במקראות הבאים נראה שמדובר באויב יחיד.

ראב"ע: רשע אחר, שתגבר ימינו עליו. ושטן - כנגד "ישטנוני" (לעיל, ד); והוא אדם, כדרך "ויקם ה' שטן לשלמה"⁴ (מלכים א, יא, יד), גם "וַיַּעֲמֵד" (ד"ה א, כא, א⁵); והוא אחד מיועצי.

³ המעוניין יוכל לחפש באוצר החכמה המקור.

⁴ לא נתבאר מה אותו אדומי עשה, ואם או איך מתקשר לירבעם.

רד"ק: אדם רשע ישלוח בו. ושטן יעמוד על ימיו - מלאך שטן יעמוד על ימיו לשטנו, כלומר, שיהיה לקללה כל מה שיעשה. ואמר בלשון יחיד - על ראש הרשעים השונאים אותו, והוא דואג האדומי.

לפי הרב מלבי"ם דויד אינו מקלל את אויביו אלא ממשיך לתאר את מחשבתם עליו. ולכן אין כאן מעבר מרבים ליחיד

שהם אומרים **לחפד עלי שופט רשע לשפטני, ושטן יעמד על ימיו לקטרג עלי בעת המשפט.**

ז בַּהֲשָׁפְטוֹ יֵצֵא רָשָׁע וְתִפְלֹתוֹ תִּהְיֶה לַחֲטָאָה: רש"י: בַּהֲשָׁפְטוֹ לַפְנֵיךְ יֵצֵא מְדִינָה רָשָׁע וּמַחֲוִיב.

רד"ק: בַּהֲשָׁפְטוֹ - אם יהיה לו משפט עם שום אדם, יֵצֵא רָשָׁע בַּמִּשְׁפָּט; כלומר, שיתחייב בדין. וְתִפְלֹתוֹ תִּהְיֶה לַחֲטָאָה - כשיתפלל על עצמו, לא תחשב לו התפלה זכות אלא חטאה וחובה; או פירוש לַחֲטָאָה - כמו "אל השערה ולא יחטיא" (ש' כ"ט), כלומר, שלא תקובל תפלתו.

ח יִהְיוּ יָמָיו מְעַטִּים פְּקָדָתוֹ יִקַּח אַחֵר: גם מקרא זה מתפרש בתפילת דויד על מפלת אויבו, ולדעת הרב מלבי"ם מחשבת שונאיו עליו.

ראב"ע: אמר יהושע⁶, כי פקודתו הוא אשתו. ולפי דעתי, כי הוא "ופקודת כל האדם" (במ' טז, כט); והטעם, שתהיה מיתתו בידי אדם. ויש אומרים (ראה השרשים: 'פקד'), כי פקודתו הוא נפשו, שהוא כמו פקדון.

י וְנָוֶה יָנוּעוּ בָנָיו וְשָׁאֲלוּ כַמְדוּמָה שֶׁלֹא מִצָּאָנוּ הֶרְבֵּה שׁוֹרֵשׁ ש.א.ל בבניין פיעל. רש"י: וכן וְשָׁאֲלוּ - מפי אחרים משמע, שישאלו אחרים עליהם; ויש עוד לפתור וְשָׁאֲלוּ, ממשקל חזק: יהיו משאלים על הפתחים.

ראב"ע: וְשָׁאֲלוּ - פועל 'כבד', כמו "שָׁאֲלוּ יִשְׂרָאֵל בְּאַבְלִי" (שמואל ב, כ, יח). רד"ק: מהפעל 'הכבד', כמו "שָׁאֲלוּ יִשְׂרָאֵל בְּאַבְלִי"; אמר: ינועו בניו ואילך ואילך לשאול פת לחם.

וְדָרְשׁוּ צורה נדירה של בניין פועל בקמץ חטוף (קטן). לא מדובר כאן בבניין פועל הסביל של פיעל אלא בסביל של הקל.

מסורה קטנה ונציה: לית חטף. וכן מסורה קטנה לנינגרד

וְנִיעַבְנוּ שָׁאֲלוּ וְדָרְשׁוּ מִחֲרִבּוֹתֵיהֶם

המילה וְדָרְשׁוּ בניקוד קמץ מופיעה פעמיים נוספות במקרא (דברים יט יח; ישעיה יט ג), אבל שם הוא קמץ רחב, וכאן הוא קמץ חטוף (קטן).

רש"י: משמע: מאת אחרים, שהרי **נקוד חטוף קמץ**.

רד"ק בספר השורשים: אות הדלת - ערך דרש

דרש. דרש דרש משה (ויקרא י, טז), ודרשו מחרבותיהם. וכתב רבי יעקב בן אלעזר כי בספר הלאלי כתוב עליו לית כותיה חטף. וגם הנגיד ז"ל כתב שמצאו ברוב הספרים חטף.

⁵ ויעמד שטן על-ישראל ויסת את-דויד למנות את-ישראל:

⁶ כנראה הוא המפרש הקראי שראב"ע מרבה להביא בפירושו לתורה ושם נקרא 'ישועה'.

ועתה יש להתפלא מאוד על רד"ק שמורה לקרוא בקמץ רחב אע"פ שמביא גם בפירושו את המסורה: ודרשו מחרבותיהם - ידרשו מזונם מחרבותיהם, כלומר, שיהיו בתייהם חרבות, ומתוכם ידרשו לבני אדם העוברים; כלומר: ינועו לשאול, וגם כשיהיו בחרבותיהם יצטרכו לשאול. ומלת ודרשו נקראת בקמץ רחב, כמו "ושמרו דרך ה'" (בר' יח, ט); כן קבלנו קריאתה. ובספר 'הללי' אשר בטוֹלִיטוֹלָא כתוב עליו במסרה: לית כותיה חטף; וכן כתב הנגיד, שמצא אותה כן במסרה שהיא חטף; ולקריאה הזאת תהיה המלה צווי, כמו "חֲרָבוֹ מֵאֲדִי" (יר' ב, יב); "מִשְׁכֹּי אוֹתָהּ" (יה' לב, כ).⁷ ולזאת הקריאה לא אמצא פירוש נכון; ואפשר לפרש המלה לזאת הקריאה כן: כי כשינועו בניו לשאול, אם יתמהו בני אדם עליהם, לרוב הממון שהיה לאבותיהם, תהיה תשובתם: דרשו מחרבותיהם ותמצא מה קרה להם! כי מרוב חסרון שבו בתייהם חרבות.

גם המנחת שי אחרי שמעתיק את רד"ק מסיים שמצא גם במסורה שהוא חטף אבל מסכים לרד"ק.

גם תנ"ך קורן הוסיף געיא [שקיימת כמובן רק בדפוסים, רד"ק אינו אומר להוסיף געיא] בדל"ת.

קריאה זו של רד"ק ומנחת שי תמוהה ביותר. ואין ללכת אחריה!

והלכה למעשה: וְדִרְשׁוּ: הדל"ת בקמץ חטוף (קטן) והר"ש **בשוא נח**! כעדות הקדמונים בניגוד לרד"ק ולמנחת שי!

יֵא יִנְקֵשׁ נוֹשָׁה לְכָל־אִשְׁר־לּוֹ וַיָּבִיזוּ זָרִים יִגְיֵעוּ: לפי המפרשים ממשיך המשורר לקלל את אויבו או לפי הרב מלבי"ם ממשיך לתאר את מחשבות האויבים עליו.

רש"י: אדם הטורח ומחזר ולהוט לעשות דבר, נופל בו לשון 'מתנקש', כלומר: מיטרף ומתלצט; כמו "וְאֶרְכָּבְתָּהּ דָּא לְדָא נִקְשָׁן" (דנ' הו), וכן "פֶּן תִּנְקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם" (דב' יב, ל); אף כאן יהיה הנושא מתנקש ומתלצט אחר ממונו של זה.

רד"ק: יֵאבֵד המלוה לְכָל אִשְׁר לּוֹ, כלומר, שיבוא לקחת נשיו וממונו ויבז כל אשר לו. וטעם מלת יִנְקֵשׁ - ישים מוקש, כי 'נקש' ו'יקש' בענין אחד, וכן "וינקשו מבקשי נפשי" (תה' לח, יג).

רש"י בדברים יב ל מנתק את הקשר בין שורש יקש לשורש נקש: אונקלס תרגם לשון 'מוקש'. ואומר אני שלא חס לדקדק בלשון, שלא מלינו נו"ן בלשון 'יוקש', ואפילו ליסוד הנופל ממנו; אבל בלשון טיכוף וקישקוש מלינו נו"ן: "וארכובתיה דא לדא נקשן" (דנ' הו). ואף זה אני אומר: פֶּן תִּנְקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם - פֶּן תטורף אחריהם להיות כרוך אחר מעשיהם.⁸

ר' מנחם המאירי: כלומר: המלוה ישחית ויכשיל כל אשר לו; והוא, שיקח מאתו נשך ותרבית וינגשוהו, עד שיצטרך להשחית נחלתו (ע"פ רות ד, י); והוא ענין ויבזו זרים יגיעו. או נפרש, שיצטרך ללוות עד שיהיה בחזקת מגולגל הרבה, עד שלא ימצא קונים לנכסיו, ויצטרך לתתם בזול גדול כְּבִזָּה ושלל; והוא גם כן ענין ויבזו זרים יגיעו.

הרב מלבי"ם: לא ימצא עזר לבניו ע"י ירושת אביהם כי כל אשר לו - יזמין עליו הנושא מוקשים לתפסו, עד שזרים יבזו יגיעו, ולא ישאר לו מאומה להוריש לבניו.

יֵג יְהִי־אַחֲרֵיתוֹ לְהִכָּרִית בְּדוֹר אַחֵר יִמַּח שְׁמֹם:

ראב"ע: בנו; כמו "ולא לאחירתו" (דנ' יא, ד): ימח שם האב והבן, על כן: שמש.

⁷ בשתי המילים האלה חֲרָבוֹ מִשְׁכֹּי בכתר ארם ציבה מנוקד בחטף קמץ להורות על קמץ חטוף (קטן).

⁸ יש שם גרסה ברש"י שממשיך ומביא את המקרא שלנו: וכן "יִנְקֵשׁ נוֹשָׁה לְכָל אִשְׁר לּוֹ" (תה' קט, יא) - מקלל את הרשע להיות עליו נזקים רבים, ויהיו מחזרים ומתנקשים אחר ממונו.

רד"ק: בנו, וכן "ואחריתם בחרב אהרג" (עמ' ט,א); "ולא לאחריתו" (דנ' יא,ד); יהיה לחכרית, שלא ישאר ממנו זכר; וזהו שאמר: בדור אחר ימח שמם - בדור שלישי ימח שם האב והבן; לפיכך אמר: שמם. ימח - המ"ם בפתח מפני החי"ת.

טז יַעַן אֲשֶׁרוֹ לֹא זָכַר עֲשׂוֹת תְּסֵד נִירְדָּף אִישׁ-עֲנִי וְאֶבְיוֹן וְנִכְאָה לִלְבָּב לְמוֹתָת: רש"י: לעסוק בצלל אציו, כמו שעשה יעקב נזיר עדקים לנחם את ילחק (ראה בר' כה,כט), שצלוותו יוס מת אברהם (ראה ב"ב טז,ב). איש עני - ישראל.

יז וַיֵּאָתֶב קָלְלָה וַתְּבוֹאֶהוּ וְלֹא-חָפֵץ בְּבִרְכָּהּ וַתִּרְחַק מִמֶּנּוּ: ראב"ע: הוא היה סבה שיקללהו דוד, שהיה איש האלהים רד"ק: והוא אהב זה שאקללהו ולא חשש לקללתו. ותבואהו - עבר במקום עתיד; וכן ותרחק, "וילבש", "ותבא" (להלן, יח), כי כן דרך המקרא, ובדברי הנבואה ברב. ולא חפץ בברכה - שאברכהו אם ייטיב לי.

יח וַיִּלְבֹּשׁ קָלְלָה כְּמִדּוֹ רֹאב"ע: התנבא, כי הקללה תבואתהו. כמדו - מלבשו, והטעם: בדו'. והזכיר 'בתוכו'. רד"ק: כלבושו, כלומר, שיהיה מעוטף בקללה. וכן ותבא בקרבו כמים שאדם שותה, וכשמן בעצמותיו - וכמו המשיחה שאדם מושח גופו לכאב העצמות, שתבוא המשיחה בעצמות, כן תבא בו הקללה.

יט וְלִמְזַח תִּמְיֵד יַחְנִיגָה: רש"י: חגורה; וכן "ומזיח אפיקים רפה" (איוב יב,כא) - אזור החזקים פתח.

כג כְּצֵל-כְּנֻטוֹתָיו נִהְלַכְתִּי רד"ק: בכ"ף: כמו שנוטה הצל מהרה, כן נטיתי ונחלכתי, כלומר: הלכו ימי מהרה בלא חמדה.

תן לחכם ויחכם עוד

אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע מלשולחן אלי
הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.